

in natančno določljiv. V Snojevi poeziji se svet ne kaže več kot obvladujoča celota, marveč kot razkosana množica pojavnosti, zunaj socialnega, se pravi človeško urbaniziranega sveta.

Marijan Zlobec

POETIKA AKTIVNEGA HUMANISTA

Slovenci imamo sorazmerno malo knjig, posvečenih preučevanju ruske književnosti. Še manj je takih, ki se ukvarjajo s sovjetsko literaturo. Zato je prav, da opozorimo na delo, ki govori o enem najbolj priljubljenih pisateljev sovjetske ruske književnosti, o Konstantinu Paustovskem. In če je delo še polemično priostreno, je zanimanje zanj toliko bolj upravičeno. Gre za knjigo *Poetika Konstantina Paustovskega*, ki jo je napisala magistra Zlata Medic-Vokačeva in je izšla pri založbi Obzorja z letnico 1975.

Konstantin Georgievič Paustovski (1892—1968) slovenskemu bralcu ni popolnoma neznan. Prevedeno je nekaj njegovih pomembnejših del: povest *Kara Bugaz* (1947) in *Črno morje* (1960) ter prvi del avtobiografske zgodbe *Povest življenja: Davni časi* (1966). Razen tega je mariborsko gledališče v sezoni 1966/67 uprizorilo njegovo mladinsko igro *Prstanček*. Manj je o njem pisala kritika, saj razen razprave avtorice naše knjige v *Dialogih* (1966) nihče ni resneje pisal o Paustovskem. Verjetno je tudi to razlog, da so nekatere trditve, ki jih srečamo v knjigi, prava odkritja.

Kot pravi naslov in kot avtorica večkrat poudarja, knjiga ni monografija o Paustovskem, ne ukvarja se z njegovim življenjem in delom v celoti. Namen knjige je le predstaviti tiste bistvene prvine vsake umetnine: idejo, junake, slog, kompozicijo in jezik, ki po mnenju avtorice tvorijo nedeljivo celoto in jo imenuje poetika. Pri tem

se naslanja na spoznanja ruske formalistične šole ter na interpretacijsko metodo E. Steigerja.

Za osnovno avtorjevo idejo je spoznala idejo o aktivnem humanizmu. Civilizacija je odtujila človeka od narave. Svoboda, ki si jo je s tem pridobil, ga ne zadovoljuje. Čuti se ogoženega. Varnosti išče v bogu, narodu ali v avtoriteti drugega človeka. Vsaka od teh rešitev pa pomeni novo odtujitev, podrejanje, nesvobodo. Človek bo prost le, če bo doživljal samega sebe kot vir aktivne moči, ki ne potrebuje iluzij. Le aktivna in svobodna osebnost je pravi človek. Glavna gonilna sila aktivnosti pa mora biti ljubezen. Ljubezen do sočloveka, do vseh ljudi. Iz tega izvira tudi ljubezen do domovine. Vendar ne nacionalizem, ampak ljubezen do domovine kot dela človeštva. Vsako povzdigovanje enega naroda nad druge, kot so to počeli fašizem, nacizem ali stalinizem, je zločin. In prav v tem kozmopolitskem patriotizmu in v aktivnem humanizmu vidi avtorica razlog, da sovjetska kritika prav do zadnjih dni Paustovskega ni zadosti cenila in ga v nekaterih primerih celo odklanjala.

Ustvarjanje Paustovskega je avtorica razdelila v tri obdobja: modernizem, konformizem in tradicionalizem.

Obdobje modernizma je prvo, zgodnje obdobje, v katerem je Paustovski bil pod močnim vplivom Aleksandra Grina, o katerem je sovjetska kritika še v petdesetih letih trdila, da je mračnjak in sovražnik ljudstva. Avtorica ugotavlja, da jo metoda ustvarjanja ter umetniška vizija sveta Aleksandra Grina močno spominja na Kafko. Oba uporabljata postopek odtujevanja, pri obeh srečamo podobne motive, enak odnos do junakov, podobne metafore. Ta podobnost je po mnenju avtorice tolikšna, da imenuje Grina »dvojnik Franza Kafke«. Grinov vpliv na Paustovskega skuša avtorica dokazati z interpretacijo povesti *Poskovsko*

poletje, alegoričnim prikazom usode modernizma v sovjetski književnosti. Povest pripoveduje o arhitektu, ki je zgradil čudovit počitniški dom — prispodoba za literaturo —, vendar ga ljudje »suih duš« razglasijo za formalizem, za nekaj tujega delovnemu ljudstvu. Arhitekt se vda in odneha. Utone v morju, ki naj bi bilo prispodoba za hladno vsakdanjost, ki zaduši vse poskuse modernizma v tistem času. Vplive Grina najde avtorica tudi v nekaterih drugih delih iz tega obdobja pa tudi v nekaterih izjavah in člankih samega Paustovskega. Prav pri Grinovem vplivu na Paustovskega se je avtorica spustila v polemiko s sovjetsko kritiko, ki vztraja na tem, da je Paustovski samorastniška osebnost, in noče priznati Grinovega vpliva.

Drugo obdobje je avtorica imenovala obdobje konformizma. Ta konformizem je dvojni: pozitiven in negativen. V prvem so nastala najpomembnejša dela Paustovskega, kot so povesti Kara Bugaz, Kolhida in Črno morje. Zanje trdi avtorica, da so nastala pod močnim vplivom Lefa, »leve fronte v umetnosti«, vodilne skupine avantgardnih pisateljev dvajsetih let v Rusiji ter njihove teorije o »literaturi fakta«, po kateri je človek kot junak v umetniškem delu izgubil pomen in na njegovo mesto prihaja predmet, dejstvo, »fakt«. Gre torej za začetno fazo reifikacije, s katero so skušali ustvarjalci tistega časa premostiti prepad med tradicionalnim in novim v umetnosti. Pri tem opozori tudi na nekatere primere vpliva filmske tehnike na pisanje Paustovskega. Prikaže jih na primerih kompozicije Črnega morja in Kara Bugaza, kjer avtor razbije kontinuiteto časa podobno, kot to počne filmska umetnost. Montažna tehnika naj bi bila po mnenju avtorice novost ne le v sovjetski, ampak tudi v svetovni književnosti.

Negativni konformizem imenuje avtorica poskuse Paustovskega, da bi

ustregel zahtevam nekaterih tedanjih literarnih programov po poučnosti, kar pa ni bilo v skladu z njegovimi pogledi na umetnost. Tako si je pač skušala razložiti neskladnost v kakovosti nekaterih del, ki so daleč pod ravnijo ostalih.

Tretje obdobje je obdobje zrelega Paustovskega, v katerem se pisatelj vrne k tradiciji tako v tematiki kot v stilu. Pri tem opozarja avtorica na vpliv impresionističnega slikarstva in še posebej ruskega slikarja Izaka Levitana ter njegovega postopka prikazovanja narave. Slikar je z detajlnim prikazovanjem podrobnosti poetiziral in s tem iskal v njej tisto večno, kar vzbuja ljubezen do nje. To svojo trditev je podprla z analizo cikla novel Meščerska dežela. Tu znova polemizira s sovjetsko kritiko, ki v zanimanju Paustovskega za Levitana in njegov način upodabljanja narave vidi le dokaz za pisateljevo zrelost in večjo dojemljivost za lepo. Avtorica je mnenja, da je levitanska tehnika pri Paustovskem »azil, v katerega se zateka pisatelj pred diktatatom v umetnosti«, obenem pa vodi ta način k viru vsega pisateljevega ustvarjanja v tem obdobju, k ljubezni do narave. Ljubezen do narave naj vzbudi pri bralcu ljubezen do domovine, ki naj bo obenem ljubezen do človeštva, torej naj pripelje do aktivnega humanizma. Odklanja tudi tezo kritike, da gre pri Paustovskem le za rusko naravo, ki naj vzbudi ruskega nacionalnega duha, kot to trdijo nekateri raziskovalci.

Zanimivo je tudi razmišljanje o liku ženske pri Paustovskem. Pri tem je avtorica primerjala ženske like pri Grinu, Paustovskem, nemškem pisatelju Kellermannu ter Andriću. Pri vseh je našla impresionistični pristop v prikazovanju ženske, ki je bolj projekcija avtorjevih želja, kot realna podoba. Natanko tako, kot je to pokazal Andrić v svoji noveli Jelena, žena, ki je ni.

Posebej se je avtorica ustavila pri zbirki novel z okvirno zgodbo Zlata roža, ki je po njenem mnenju »traktat o umetnosti in poetika obenem«. V njej razgrne Paustovski svoje teoretične poglede na umetnost. Ti pogledi so eklektični, skušajo najti kompromis med hedonizmom, čutnim uživanjem, in utilitarnim, koristnim. Zanje pravi avtorica, da niso nič novega, saj jih poznamo od Horaca dalje, so pa v Sovjetski zvezi tistega časa, ko so prevladovali zgolj utilitarni pogledi na umetnost, pomenili pogumno dejanje v obrambo prave umetnosti.

Od nekaterih drugih zanimivih ugotovitev študije kaže opozoriti na sorodnost med Paustovskim in Mihailom Prišvinom. Avtorica ugotavlja vrsto podobnosti. Skupna jima je na primer ideja o dobrem človeku, o življenjskem optimizmu, o človeku ustvarjalcu, o znanju kot sili, ki osvešča človeka, ter nekateri pogledi na naravo.

Pri likih glavnih junakov odkrije avtorica nekaj faz. V prvi je junak neaktiven, v drugi ga pod vplivom »literature fakta« pravzaprav ni. Šele v zrelem obdobju so junaki preprosti ljudje iz ljudstva, ljudje akcije, vendar obrnjeni vase. In vsi so privrženci aktivnega humanizma.

Kot priljubljeno avtorjevo obliko je avtorica spoznala novelo, ki jo označi kot lirsko ali lirsko-psihološko. Za vzor naj bi mu bili Čehov, Bunin in Prišvin.

Pri prikazovanju jezika in stila Paustovskega se je avtorica oprla predvsem na statistične raziskave bolgarskega stilista Konstantina Popova in skupaj z njim ugotavlja, da je stil Paustovskega »čisto epski«.

Knjigo zaključuje Sklep, poglavje, v katerem avtorica ponovi vse osnovne misli iz prejšnjih poglavij, ter povzete v ruščini, ki je prevod sklepnega

poglavja. Sledijo še Opombe, ki so za knjige, kot je naša, nekoliko nenavadne. Poleg opomb, v katerih so navedeni viri, ki jih je uporabljala avtorica, so tukaj še citati, ki jih srečamo v prejšnjih poglavjih, navedeni v ruščini, vendar ne v originalu, v cirilici, ampak transkribirani v latinico. Ni jasno, zakaj je tako. Opravičilo, da ni cirilskih črk v tiskarni, odpade, saj je v knjigi natisnjen povzetek v cirilici.

Prav na koncu so navedeni še viri. Navedena so le dela, ki jih je avtorica uporabljala ob nastanku študije — delo je magistrska naloga na beograjski univerzi. Pri knjižni obliki, posebno pri knjigi, ki obravnava za Slovence tako malo znano področje, kot je sovjetska književnost, bi si želeli nekoliko bolj popolne bibliografije. Saj niso omenjeni niti vsi prevodi, ki so izšli v knjigah, da o drugih niti ne govorimo. Še več, avtorica ni navedla niti svoje študije o Paustovskem, edinem resnejšem sestavku o avtorju pri nas.

Še o eni značilnosti knjige je treba spregovoriti. To je jezik. V poplavi literarnoteoretičnih del, kjer se vedno bolj bohota težko razumljiv »mandarinski« jezik, je naša knjiga napisana v zelo zadržanem, rekli bi skoraj asketskem jeziku. Kaže pa, da je avtorica pri tem nekoliko pretiravala. Vse preveč je ponavljanj istih formulacij, na isti način izraženih misli. Kljub tem šibkostim je knjiga nedvomno zanimivo delo. Njene glavne odlike so preprostost, odkritost in polemičnost. Morda bodo nekatere misli izzvale ugovor, toda že to je korak k pravi resnici. Prav gotovo pa bo delo zbudilo večjo pozornost za Paustovskega in upajmo, da ga bomo imeli možnost spoznati tudi v kakem novem prevodu.

Matej Rode